

Проблемні аспекти судової мистецтвознавчої експертизи

У статті автором здійснена характеристика судової мистецтвознавчої експертизи, проаналізовано деякі негативні тенденції, що впливають на її ефективність. Встановлено, що основними завданнями психолого-мистецтвознавчої експертизи при дослідженні матеріалів зображень, фільмів порнографічного характеру є встановлення художньої, історичної та культурної цінності об'єкта дослідження, спрямованості і ступеня впливу творів мистецтва на свідомість або несвідому сферу особистості або населення в цілому. Обґрунтовано висновок про те, що заміщення об'єктів судової мистецтвознавчої експертизи, пов'язане з некоректним визначенням функцій суспільної свідомості, зумовлює помилкове визначення як предмета доказування так і ознак порнографічної продукції, а також впливає на об'єктивність результатів експертизи.

Ключові слова: судова мистецтвознавча експертиза, експерти, матеріали еротичного та порнографічного змісту.

Актуальність теми дослідження. Розширення інформаційного обміну із зарубіжними країнами, поява супутникового телебачення, всесвітньої комп'ютерної мережі «Інтернет», комп'ютерних систем обробки та поширення інформації супроводжують не тільки процеси збільшення культурно-комунікативних можливостей людини, а й процеси упровадження соціально негативних явищ, серед яких й феномен порнографії [1, с. 223-232]. Враховуючи відсутність належного контролю над кіноіндустрією в Україні, неконтрольовану подачу інформації аудиторії різних вікових груп, що, у підсумку, згубно позначається на формуванні морально-етичних цінностей людей, дослідження питань проведення судових мистецтвознавчих експертиз матеріалів еротичного та порнографічного змісту є надзвичайно актуальним.

Ступінь наукової розробки проблеми. Безпосередньо проблематика розслідування злочинів, пов'язаних із порнографією, досліджувалась у роботах І.В. Гори, С.В. Хільченка, А.В. Старушкевича, І.Г. Сугакова, О.Є. Хабарова, М.Г. Щербаковського, С.Ф. Денисова, Р.С. Джинджолія, М.В. Грищенко, Д.Г. Паляничко, О.О. Шульги та ін. У своїх працях науковці підкреслюють, що одним із пріоритетних завдань яке постає у практиці боротьби зі злочинністю під час розслідування злочинів, пов'язаних із порнографією є вирішення питання про належність предметів злочину до порнографічних, розмежування матеріалів еротичного та порнографічного змісту, виявлення ознак дитячої порнографії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Судові мистецтвознавчі експертизи у системі судових експертиз є відносно новим класом який перебуває на стадії свого становлення і розвитку. Підставою призначення мистецтвознавчої судової експертизи є потреба в застосуванні спеціальних знань в науці, техніці, мистецтві чи ремеслі при провадженні дізнання, на стадії досудового розслідування і під час судового розгляду. Судова мистецтвознавча експертиза є одним з найбільш важливих джерел доказів, і як правило застосовується при розслідуванні та розгляді кримінальних справ, пов'язаних з предметами мистецтва і об'єктами художньої культури. За допомогою судової мистецтвознавчої експертизи можуть бути встановлені саме ті важливі обставини, без яких неможлива вірна правова оцінка події злочину. Мистецтвознавча експертиза може бути призначена з метою встановлення суб'єкта злочину, предмета злочину, способу вчинення злочину. Її призначення необхідне у випадках виявлення інформації непрямого характеру – встановлення знаряддя злочину, встановлення та уточнення часу і місця вчинення злочину; визначення (морального і матеріального) розміру заподіяної шкоди, виявлення обставин, що обтяжують або пом'якшують покарання, інших обставин, тощо.

В науці судові мистецтвознавчі експертизи прийнято поділяти на безпосередньо судово-мистецтвознавчі експертизи та судові психолого-мистецтвознавчі експертизи. Перший вид судово-мистецтвознавчих експертиз займається дослідженням об'єктів з метою визначення їх історичної, наукової чи культурної цінності. Другий вид судово-мистецтвознавчих експертиз займається дослідженням кіно- відео- та іншої друкованої продукції, а також інших носіїв інформації, з метою віднесення їх до категорії порнографічної продукції і продукції, яка пропагує культ жорстокості і

насилля.

На сучасному етапі у науці криміналістиці та в законодавстві України сформульовані базові положення поняття судової експертизи, яке в практичному плані означає судово-експертну діяльність, науковому – галузь знань, процесуальному – джерело доказів, у доказуванні – засіб доказування, гносеологічному – особливий вид дослідження, правозастосовному – процес та результати застосування спеціальних знань [2, с. 5]. У ст. 242-245 Кримінального процесуального кодексу України судову експертизу визначено як процесуальну діяльність слідчого із застосування спеціальних знань для розслідування злочинів. Судова експертиза як слідча дія з організації, методики та тактики використання спеціальних знань з метою здобуття доказової інформації методами наукового дослідження виконується за дорученням слідчих і судових органів та відображається у висновку експерта знань [3].

На законодавчому рівні судова експертна діяльність в Україні регулюється Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, в яких найбільш повно і всебічно відображені законодавчі положення про правовий порядок проведення судової експертизи. У вказаних документах визначено поняття судової експертизи, правила її призначення та проведення, вимоги до експертів, їх права та обов'язки, вимоги до експертного висновку, правила його оцінки, а також врегульовані інші основоположні питання, пов'язані з функціонуванням цього правового інституту. Окрім того, судово-експертними установи розробляються і використовуються відомчі нормативно-правові акти, в яких конкретизуються положення чинного законодавства.

Погоджуємось із О. Шульгою в тому, що судова мистецтвознавча експертиза є процесуальною дією, яка складається з проведення досліджень і надання фахового висновку експертом з питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань в галузі мистецтвознавства, права, криміналістики і теорії судової експертизи. Саме потреба органів розслідування і суду у вирішенні питань, що знаходяться у сфері мистецтвознавства, і зумовили виникнення даного напрямку експертних досліджень.

В науці криміналістиці під судовою мистецтвознавчою експертизою розуміють процесуальну дію, що складається з проведення спеціальних досліджень і надання висновку експертом з питань, вирішення яких вимагає фахових знань в галузі мистецтвознавства, які поставлені перед експертом судом, суддею, особою, яка провадить досудове розслідування, слідчим, з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню по конкретній справі: зокрема, обставини створення об'єктів судово-мистецтвознавчої експертизи (час, місце, використані матеріали, умови створення), ім'я творця, його художню, історичну, культурну цінність, а також його зміст. Вбачається, що, вказаний напрям експертних досліджень має спільні риси будь-якої судової експертизи, які пов'язані з її процесуально-правовою природою: порядком її призначення, колом суб'єктів, уповноваженими її призначати і проводити, вимогами до форми і змісту постанови про призначення експертизи та експертного висновку, правилами його оцінки, які базуються на загальних принципах кримінального судочинства і регламентовані в Кримінальному процесуальному кодексі України [4, с. 86-94].

При аналізі практики судової мистецтвознавчої експертизи за останнє десятиліття було виявлено кілька негативних тенденцій, що впливають на її ефективність в судочинстві [5, с. 14-18]. Однією з найпоширеніших є тенденція заміщення об'єктів судової мистецтвознавчої експертизи, що пов'язано з некоректним визначенням функцій суспільної свідомості, що у свою чергу зумовлює помилкове визначення як предмета доказування так і ознак порнографічної продукції при проведенні цього виду експертизи, а також впливає на об'єктивність результатів експертизи. Для прикладу, при суперечці конфліктуючих сторін про верховенство ціннісної системи – естетичної або моральної і в результаті протиріч між прихильниками традиційної системи цінностей і носіями нетрадиційних (толерантних) орієнтирів існує тенденція переміщення конфліктів з однієї сфери в іншу – зі сфери мистецтва або моралі в правову сферу. Досить часто прихильники традиційних поглядів прагнуть вирішувати морально-естетичні суперечки щодо радикальних видів сучасного мистецтва за допомогою моральних санкцій або силовими методами, що, у свою чергу, зумовлює порушення меж між мистецтвом і правом як сферами суспільної свідомості.

Погоджуємося з Л.К. Бондаренко, який зауважує, що на сучасному етапі залишається невирішеною проблема некоректного визначення предмета дослідження через нечітке розуміння меж між різними сферами суспільної свідомості при оцінці основних ознак масового еротичного мистецтва суб'єктами експертної діяльності. Цьому також сприяє посилення внутрішніх конфліктів між представниками традиційних і нетрадиційних форм і видів сучасного мистецтва [6, с. 47-51]. У

підсумку, вільна внутрішня конкуренція художніх концепцій і напрямків, розрахованих на саморозвиток та актуалізацію заміщується зовнішнім регулюванням. Відбувається переміщення конфліктів з різних сфер суспільної свідомості в правову сферу, що може призвести до некоректного визначення предмета судової мистецтвознавчої експертизи та необґрунтованого розширення сфери права.

Враховуючи вищенаведене, вбачаємо, що з метою уточнення об'єкта судової мистецтвознавчої експертизи існує необхідність щодо розмежування масового еротичного мистецтва від порнографії. З метою диференціації базових ознак еротичного мистецтва і порнографії на двох рівнях: об'єктивному: принцип свідомості, способи комунікації, способи передачі інформації і досягнення комунікативної мети, джерело інформації, програма створення, чуттєва база та суб'єктивному: виразні засоби, мова вираження, форми вираження, соціокультурна мета тощо.

В науці виділяють формальні критерії відмінностей еротичного мистецтва від порнографії, відповідно до яких 1) за способом вираження – еротичне мистецтво є естетично зумовленим художнім (реалістичним романтичним, сюрреалістичним, трансавангардним, гіперреалістичним) або іншим художньо зумовленим способом вираження естетичної інформації за художніми правилами та естетичними канонами в межах жанрів та напрямків образотворчого візуального мистецтва, натомість, спосіб вираження порнографії є цинічним, буквальним, натуралістичним, позбавленим художнього значення, сюжет однозначно трактується як статевий акт; 2) за принципом свідомості – еротичне мистецтво є цілісно-образним та естетичним, порнографія, ж натуралістична та позбавлена образної художньої цілісності; 3) способи передачі інформації та досягнення комунікативної цілі еротичного мистецтва як правило естетично обумовлені, образотворчі засоби опосередковані особистістю художника, натомість, порнографії – містять ознаки фізіологічних процесів; 4) засоби вираження еротичного мистецтва характеризуються як авторські, які мають творче та естетичне значення (творчий метод, творчий замисел, художня іде, яка вимагає художнього відтворення, у засобах вираження порнографії домінує цинічне, точне зображення первинних статевих ознак з метою однозначного сприйняття статевого акта; 5) джерелом еротичного мистецтва виступають творчі особистості, творчі групи, анонімні автори, натомість порнографії – професійні, непрофесійні автори чи група авторів, які створюють продукт (порнографію) з метою продажу та розповсюдження; б) програма створення еротичного мистецтва характеризується складним естетичним впливом на сексуальні почуття глядача, має на меті досягнення естетичної насолоди від споглядання, катарсису, також характеризується наявністю гумору, іронії, сарказму, протесту, захоплення, провокації тощо, програмі створення порнографії притаманне досягнення ефекту фізіологічної присутності глядача під час фізіологічного процесу, досягнення певного фізичного психічного стану у споживача – сексуального збудження (похоті); 7) соціокультурною метою еротичного мистецтва є творче створення художнього образу з метою задоволення естетичних потреб споживача, натомість, створення програмного продукту – порнографії, спрямоване на досягнення потреби фізичного задоволення, з метою збуту [6, с. 47-51].

Варто зауважити, що визначаючи природу порнографії, експерти, висловлюють, часом, абсолютно протилежні думки: від бажання її легалізувати в суворо регламентованих законом межах до жорсткої та безальтернативної заборони. Беззаперечним є той факт, що оборот продукції порнографічного змісту руйнує основи суспільної моралі, а також негативним чином впливає на естетичні почуття населення країни. Разом з тим, моральні цінності можуть істотним чином відрізнятися в залежності від регіону, епохи та інших чинників. Історії відомі випадки, коли художники, поети зазнавали звинувачень за порушення суспільної моралі, їх твори визнавалися порнографічними, аморальними, ворожими суспільству або церкві, однак, з плином часу їхні твори вважають шедеврами мистецтва. Мистецтвознавство – не точна наука, тут немає формул або наочних експериментів, а уявлення про мораль і моральність змінюються з плином часу. Тому, враховуючи та розуміючи мінливість суспільства, необхідно в першу чергу оцінювати, чи становить твір на даний момент суспільну небезпеку, що дозволяє зробити комплексна психолого-мистецтвознавча експертиза.

Щодо значення експертних досліджень комплексного характеру, В.Г. Гончаренко зауважує, що надійність висновків щодо об'єкта, вивченого взаємопов'язано з позицій різних наук, якісно зростає [7, с. 1-5].

Аналіз вченими судової практики розслідування злочинів пов'язаних із ввезенням, розповсюдженням, виготовленням, зберіганням, перевезенням та збутом предметів порнографічного характеру, а, також, основних запитань для судової експертизи цієї групи злочинів (чи має даний предмет художню, наукову, історичну або культурну цінність; який основний зміст і смислове навантаження твору; які художні засоби використані для передачі змісту твору; яке походження,

сенса, спрямованість символів та знаків використаних у творі; чи має твір особливе значення для певної соціальної або етнічної групи, пов'язане з особливостями культури, історії, релігії; чи відповідає або суперечить зміст даного твору сучасним загально визнаним нормам моралі і моральності; чи суперечить зміст даного твору нормам моралі і моральності певної соціальної або етнічної групи) дозволяє відзначити, що для вирішення зазначеного кола завдань є необхідною комплексна психолого-мистецтвознавча експертиза із залученням, крім мистецтвознавців психологів, соціальних психологів, а в деяких випадках і інших фахівців, наприклад, в області сексології або релігієзнавства.

При проведенні комплексної психолого-мистецтвознавчої експертизи основним завданням експерта-мистецтвознавця при дослідженні матеріалів зображень, фільмів ймовірно порнографічного характеру, є встановлення художньої, історичної та культурної цінності об'єкта дослідження, спрямованості і ступеня впливу творів мистецтва на свідомість або несвідому сферу особистості або населення в цілому. В цьому контексті І.С. Кон зазначав, що еротичне мистецтво зображує людину у всій повноті її почуттів, переживань, емоцій, досліджує світ людини, підпорядковується одвічним законам краси, це завжди засіб вільної творчості художника, що створює унікальні витвори мистецтва. Порнографія ж привертає увагу до окремих моментів сексуальності людини, зводячи її до статевому акту і техніці його проведення, та маючи на меті викликати або посилити сексуальне збудження [8].

М.В. Грищенко у своїх дослідженнях наголошує, що при оцінці зразків представлених на мистецтвознавчу експертизу матеріалів порнографічного змісту, експерт оперує таким поняттям як художня цінність. Художня цінність – це характеристика художнього образу, яка полягає в можливості його віднесення, як до сфери соціально-культурних цінностей, так і до сфери особистісних цінностей, ідеальних можливостей людського буття. В еротичному мистецтві зміст превалює над формою, що і виступає однією з умов існування його художньої цінності. У порнографії форма превалює над змістом. Соціально-культурні цінності, компоненти та особистісні смисли повністю відсутні в порнографічній продукції, що і позбавляє її художньої цінності [9, с. 60-62].

І.В. Гора серед головних класифікаційних завдань мистецтвознавчої експертизи виділяє, перш за все, визначення відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі. На думку вченої, виходячи з орієнтовного переліку питань, на розв'язання яких спрямовано проведення мистецтвознавчої експертизи, в багатьох випадках основним змістом дослідження та підґрунтям для висновку мають бути відповіді на такі питання: 1) чи належить досліджуваний твір до продукції, що має порнографічний характер; 2) чи належить інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях, до дитячої порнографії; 3) яким є ідейне спрямування твору, зокрема, чи містить наданий на дослідження твір пропаганду насильства або жорстокості [10, с. 461-474].

Стосовно діяльності судового експерта-психолога можна стверджувати, що при дослідженні інформації, ймовірно порнографічного характеру, як і будь-якого іншого, об'єктом є текст, як замкнута система ієрархічної змістовно-сислової структури елементів і продукт комунікативної діяльності людини (автора) [11, с. 10-15]. Саме в тексті зафіксована інформація, яка з одного боку має на меті здійснення певного впливу на її споживачів, а з іншого – відбиває особливості психічної діяльності самого автора. Виходячи з цього, предметом дослідження є зафіксовані і відображені в тексті фактичні дані про особливості функціонування психічної діяльності автора, що мають юридичне значення та правові наслідки [12, с. 18-24].

Основні завдання психологічної експертизи полягають у встановленні особливостей характеру змісту друкованих видань, кіно-, відео- матеріалів; визначенні цільової аудиторії; виявленні форм, методів, засобів поширення і рекламування матеріалів порнографічного змісту, а також прогнозування соціального ефекту розповсюдження та рекламування порнографічних матеріалів [9, с. 60-63].

Судова мистецтвознавча експертиза проводиться комплексно із психологічної експертизою у випадках вирішення питання щодо адекватності сприйняття дійсності з боку неповнолітніх та малолітніх потерпілих, їхньої спроможності давати об'єктивні показання, рівня інтелектуального розвитку та впливу продукції порнографічного змісту на стан неповнолітньої особи. Таким чином, проведення комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи доцільне у тому випадку, коли треба встановити спрямованість і ступінь впливу твору мистецтва на свідомість або підсвідому сферу особи, соціальної групи чи населення загалом.

Висновки. Резюмуючи розглянуті у статті проблемні аспекти судової мистецтвознавчої експертизи, можна зробити висновки про те, що суб'єктам експертної діяльності необхідно

розмежовувати об'єкти дослідження на початковій стадії, оскільки це впливає на наукову обґрунтованість висновків експерта. Встановлення основних відмінних ознак еротичного мистецтва від порнографічної продукції дозволить коректно визначати предмет доказування особам, уповноваженим призначати судово-мистецтвознавчу експертизу та оцінювати її результати, правильно визначати предмет дослідження.

Основними завданнями експертів-мистецтвознавців при проведенні комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи є з'ясування наявності чи відсутності основних ознак порнографії, однозначність зображуваного й відсутність у ньому метафоричних смислів, образних рішень чи інших ознак художньої мови; операторські рішення стосовно порнографічної фото- й кінопродукції, відсутність індивідуалізації діалогів діючих осіб, їх скудність чи повна відсутність та подібні інші. У свою чергу, експерт-психолог повинен розв'язувати питання щодо характеру й ступеня психологічного впливу на потенційного споживача досліджуваних матеріалів, наявності чи відсутності пропаганди насильства, жорстокості, нетрадиційних і викривлених форм сексуальних стосунків.

Джерела та література

1. Паляничко Д.Г. Загальне поняття порнографії, її види та критерії визначення / Д.Г. Паляничко // Актуальні проблеми держави і права: зб. наукових праць. Вип. 50. – Одеса: Юридична літ-ра, 2009. – С. 225-232.
2. Щербаковський М.Г. Призначення та провадження судових експертиз: посібник / М.Г. Щербаковський. – Харків: Фактор, 2011. – 500 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
4. Шульга О.О. Поняття і сутність судово-мистецтвознавчої експертизи / О.О. Шульга // AREA NAUKI. – 2017. – № 2 – С. 86-94.
5. Бондаренко Л.К. Особенности назначения (и неназначения) судебной искусствоведческой экспертизы в судопроизводстве / Л.К. Бондаренко // Культура: управление, экономика, право. – 2015. – № 2. – С. 14-18.
6. Л. К. Бондаренко. Некоторые пути объективизации результатов судебно-искусствоведческой экспертизы порнографической продукции / Л.К. Бондаренко // Теория и практика судебной экспертизы. – 2017. – Том 12. – № 2. – С. 47-51.
7. Гончаренко В.Г. Організаційні та правові проблеми судової експертизи в Україні / В.Г. Гончаренко. – Часопис академії адвокатури України. – 2011. – № 10. – С. 1-5.
8. Кон И.С. Социологическая психология / И.С. Кон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ww.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/konsp/
9. Грищенко М.В. Психологічна експертиза кіно-, відео- продукції порнографічного змісту / М.В. Грищенко // Проблеми екстремальної та кризової психології. – НУЦЗ України. – 2014. – С. 60-63.
10. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. – К.: Юрінк.-інтер, 2015. – 504 с.
11. Бердников Д. В. Психологическое исследование экстремистского текста: теоретические аспекты // Теория и практика судебной экспертизы: науч.-практ. журн. 2014. – № 4 (36). – С. 10-15.
12. Бердников Д. В. Юридические и методологические основы комплексной судебной экспертизы порнографических материалов / Д.В. Бердников // Электронный журнал «Психология и право». – 2016. – Том 6. – № 1. – С. 18-24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.psyandlaw.ru.

Карпинская Н. Проблемные аспекты судебной искусствоведческой экспертизы. В статье автором осуществлена характеристика судебной искусствоведческой экспертизы, проанализированы некоторые негативные тенденции, влияющие на ее эффективность. Установлено, что основными задачами психолого-искусствоведческой экспертизы при исследовании материалов и изображений, фильмов порнографического характера является установление художественной, исторической и культурной ценности объекта исследования, направленности и степени влияния произведений искусства на сознание или бессознательную сферу личности или населения в целом. Основными задачами экспертов-искусствоведов при проведении комплексной судебной психолого-искусствоведческой экспертизы является установление наличия или отсутствия основных признаков порнографии, однозначность изображаемого и отсутствие в нем метафорических смыслов, образных

решений или других признаков художественного языка; операторские решения в порнографической фото- и кинопродукции, отсутствие индивидуализации диалогов действующих лиц, их скудность или полное отсутствие. В свою очередь, эксперт-психолог должен решать вопрос о характере и степени психологического воздействия на потенциального потребителя исследуемых материалов, наличие или отсутствие пропаганды насилия, жестокости, нетрадиционных и искаженных форм сексуальных отношений.

Ключевые слова: судебная искусствоведческая экспертиза, эксперты материалы эротического и порнографического содержания.

Karpinska N. Problematic Aspects of the Judicial Expertise of Artistic Works. The article highlights judicial characteristics of art expertise, analyzes some negative trends that affect its efficiency. The author claims that the main research goals of psychological and art examination/expertise of the artistic/image materials, films of a pornographic nature are the identification of the artistic, historical and cultural value of the object under study, the tendencies and the degree of influence of these works of art on the consciousness or the unconscious sphere of the individual or the population as a whole. The main tasks of the art expert during the judicial complex psychological and art examination are: to ascertain the presence or absence of the main signs of pornography, unambiguousness of the portrayed or depicted material and decide whether they contain the metaphorical or figurative meaning or other stylistic means of the artistic language or not; to identify operator's personal options as to the pornographic photo-or-cinema production, whether there is a dialogue individualization of the characters or its complete absence. On the other hand, an expert-psychologist must solve the problems concerning the nature and the degree of the psychological impact of the materials under examination on the potential consumer, the presence/availability or absence of propaganda of violence, cruelty, unconventional and distorted forms of sexual relationships.

Key words: judicial art expertise, experts, materials of erotic and pornographic content.

УДК 343.126

О. Крикунов

Неефективність досудового розслідування як підстава для відсторонення слідчого від здійснення кримінального провадження

У статті аналізується законодавчий термін «неефективність досудового розслідування» (п.8 ч.2 ст. 36 КПК), що виступає суперечливою підставою для відсторонення слідчого від здійснення кримінального провадження. Розглянуто наукові підходи, прецеденти Європейського Суду з прав людини, слідчо-прокурорську практику. На ґрунті проведеного дослідження зроблено висновок, що тільки комплексний аналіз результатів роботи слідчого по розкриттю злочину, викриттю винних осіб, відшкодування шкоди потерпілим, а також суттєвих особливостей конкретного провадження (його обсягу, складності, специфіки методики та тактики розслідування, кількості та поведінки учасників), часової тривалості та стану процесуальних строків дозволяє об'єктивно визначити, чи є розслідування ефективним.

Ключові слова: слідчий, прокурор, керівник органу розслідування, неефективність досудового розслідування, відсторонення слідчого, кримінальне провадження.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією із підстав для відсторонення слідчого від подальшого здійснення кримінального провадження законодавець вважає неефективність досудового розслідування. На нашу думку, це комплексне оціночне поняття, що ситуативно констатується суб'єктами відомчого контролю, прокурорського нагляду, слідчими судьями. Оскільки ця дискреційна підстава припускає власне тлумачення прокурором, керівником органу розслідування, то не можна виключати суб'єктивізму при її застосуванні, що саме по собі є ризикованим підходом. До того ж, це може використовуватися як зовні законна форма втручання у діяльність слідчого.

Формулювання мети та завдань статті. Для уникнення цих негативів необхідно